

ZNAČAJ MODNOG PRIBORA MATILDE HENGL IZ FUNDUSA MUZEJA SLAVONIJE S NAGLASKOM NA LJETNI MODNI PRIBOR

Rad se bavi istraživanjem ostavštine modnih dodataka iz Zbirke modnog pribora Odjela umjetničkog obrta Muzeja Slavonije Osijek koje je posjedovala Matilda Gillming, udana Hengl. S naglaskom na ljetni modni pribor iz vlasništva Matilde Hengl autorica članka istražuje značaj mode i njezin različit utjecaj i u najmanjem dodatku. Osim što je modni pribor Matilde Hengl dopunjavao njezin (često i ekstravagantan) stil, odražavao je i stilske odrednice pojedinih razdoblja te određena kulturna i društvena događanja krajem 19. i prve polovine 20. st. na području Austro-Ugarske Monarhije, kojoj je pripadao i Osijek. Rad se temelji na višemjesečnom radu u Odjelu umjetničkog obrta u Muzeju Slavonije Osijek istraživanjem i analizom arhivskog gradiva, fotografija, tiska te dostupnom literaturom. Rad je doprinos određenim istraživanjima MSO i njegovu djelovanju, a popraćen je bogatim i slikovnim materijalom.

Ključne riječi: *Matilda Hengl, ljetni modni pribor, Muzej Slavonije, 19. i početak 20. stoljeća. moda, odjeća*

Martina Đurković

Braće Radić 22, Marjančaci
HR- 31550 Valpovo
martina9688@gmail.com;

Stručni rad

UDK 069(497.543Osijek).02:685/688
687.5.01-05Hengl.M.

UVODNO

Gospodarski uzlet koji se događa tijekom 19. i početkom 20. st. utječe na stvaranje modernog društva. U Hrvatskoj odjeća i moda dugo nije bila predmetom znanstvenih istraživanja, a i dandanas ne postoji određena znanstvena disciplina koja istražuje povijest odijevanja.¹ Odjeća, koja se u našim krajevima počela sustavnije istraživati tek u drugoj polovini 20. st., veže se uz pojam „moda”, koji pak označuje vrednovanje odjevnih predmeta koji su se nosili u određenom razdoblju, pa tako zrcali kulturne i društvene promjene. Muzej Slavonije u Osijeku, osnovan 1877. godine, jedan je od deset najstarijih muzeja u Hrvatskoj te najveći muzej općeg tipa u Hrvatskoj. Muzej Slavonije Osijek² posjeduje Zbirku odjeće i Zbirku modnog pribora, koje nam daju uvid u način odijevanja muške i ženske građanske odjeće od početka 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća. Zbirka odjeće u MSO ističe se sa malobrojnim ali cjelovitim primjerima građanske odjeće. Zbirka modnog pribora Muzeja Slavonije Osijek čuva vrijedna ostvarenja visoke mode iz različitih stilskih razdoblja 19. stoljeća, Secesije, Art déco-a te radova iz međuratnog i poslijeratnog razdoblja 20. st.³ Unutar Zbirke odjeće i Zbirke modnog pribora posebice se ističe bogata ostavština značajne osječke obitelji Gillming-Hengl, čiji je član bila Matilda, supruga osječkog gradonačelnika Vjekoslava Hengla. Odjeća i modni pribor iz obiteljskog ormara⁴ Matilde Gillming-Hengl,⁵ datiraju iz vremena od oko 1890. do 1940.-tih god. U Zbirci modnog pribora nalazimo cipele, šešire, suncobrane, lepeze (koje su ujedno najbrojnije), rukavice, ukrase za kosu i torbice izrađene od skupocjenih i raritetnih materijala. Odjeću i modni pribor često je nosila jedna osoba, ali se i prenosila na nekoliko generacija u obitelji (čime predmet dodatno dobiva na vrijednosti). Pred kraj života Matilda je često muzeju darivala ili pak prodavala predmete. Budući da u braku nije dobila potomke, nasljedstvo obitelji Gillming-Hengl pripalo je obiteljima Blau i Knobloch. Nasljednici su također muzeju darovali neke predmete, a velik je dio dospio i darom Društva prijatelja starina „Mursa”. Osim u Muzeju Slavonije, ostavštinu Matilde Hengl pronalazimo dobrim dijelom i u zagrebačkom

Muzeju za umjetnost i obrt, koja je u muzej došla otkupom.⁶ Kako je Matilda bila velika ljubiteljica mode i kulture, često je putovala po Europi i kupovala odjeću u Francuskoj, Austriji, Italiji i Mađarskoj te je postala „modni ambasador” unoseći među prvima modne novitete u onodobno osječko društvo.

Analizom i istraživanjem ostavštine mode Gillming-Hengl bavili su se djelatnici – kustosi spomenutih muzeja. Tako je Radmila Biondić⁷ istražila povijest i pregled lepeza MSO, čime je obuhvatila i lepeze M. Hengl, a Gabrijele Odošić pomno je obradila i plesne redove iz MSO. Poneki autori, pojedinci ili pak samo pokoji zaljubljenici u modu također su istražili dio ostavštine i/ili značaj obitelji Gillming-Hengl,⁸ ali konkretna analiza i istraživanje modnog pribora (posebno koji obuhvaća onaj ljetni modni pribor) te obitelji dosad nisu prezentirani na jednome mjestu.

Ostavština obitelji Gillming-Hengl pažljivo se čuva i prikuplja u dva muzeja u Hrvatskoj: u Muzeju Slavonije Osijek i u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu.⁹ Odjeća i modni pribor Matilde Hengl u MUO u Zagrebu dolaze otkupom (čineći ga jednim od najzanimljivijih i najbrojnijih otkupa),¹⁰ a predmeti u toj zatvorenoj zbirci datiraju od 1900. do 1935. godine. Muzej Slavonije u Osijeku, osnovan 1877. godine, jedan je od deset najstarijih muzeja u Hrvatskoj te najveći muzej općeg tipa u Hrvatskoj. Muzej Slavonije Osijek¹¹ posjeduje Zbirku odjeće i Zbirku modnog pribora koje nam daju uvid u način odijevanja muškog i ženskog građanstva od početka 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća. Zbirke posjeduju vrijedne artefakte različitih stilskih razdoblja 19. stoljeća, secesije, art décoa te radova iz međuratnog i poslijeratnog razdoblja 20. st. U spomenutim zbirka posebice se ističe bogata ostavština osječke obitelji Gillming-Hengl, supruge osječkog gradonačelnika Vjekoslava Hengla. U Zbirci modnog pribora uz odjevne predmete nalazimo cipele, šešire, suncobrane, lepeze (koje su ujedno najbrojnije), rukavice, ukrase za kosu i torbice izrađene od skupocjenih

1 Odnosno istraživanja mode i modnog pribora uglavnom se svode na interdisciplinarni pristup. Moda se sagledava i istražuje s različitih gledišta kao što su povijest, filozofija, sociologija, antropologija, povijest umjetnosti i etnologija.

2 U daljnjem tekstu: MSO

3 Web stranica MSO: https://katalog.mso.hr/hr/Zbirke/Odjel%20umjetni%C4%8Dkog%20obrt/Zbirka%20modnog%20pribora_73

4 Klobučar, Andrea. „Zbirka tekstila i modnog pribora – Modni ormar Matilde Hengl,” u *MUO u Slavoniji / Slavonija u MUO*, ur. Miroslav Gašparović, Denis Detling, Antonia Došen, Adriana Belay, 89-93. Osijek: Muzej Slavonije, Osijek; Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2023.

5 Matilda (Thildy) Vilhelmina Gillming (u literaturi često nailazimo i na ime Mathilda), rođena je 20. listopada 1880. u bogatoj osječkoj obitelji industrijalaca, vlasnika osječke tvornice kože. Školovala se u Dresdenu, gdje je završila djevojački internat. Govorila je njemački, francuski i talijanski, a služila se i engleskim jezikom. Godine 1906. udala se za Vjekoslava Hengla, tada siromašnoga odvjetnika. Matilda Hengl aktivno je pratila društvena i kulturna događanja u Osijeku. Bila je članica Kluba osječkih književnika i objavila je nekoliko knjiga na njemačkom jeziku. Cijeli život rado je putovala Europom, a garderobu je često nabavljala u Beču, Parizu te Budimpešti. Vjekoslav Hengl, rodom iz Donjeg Miholjca, najveći dio života proveo je u Osijeku kao odvjetnik i javni bilježnik, a od 1920. do 1934. bio je i gradonačelnik. Umro je 6. studenoga 1961., a pet godina nakon njega preminula je i supruga Matilda, 28. prosinca 1966. godine. Oboje su pokopani u obiteljskoj grobnici Gillming-Hengl na osječkom gornjogradskom groblju Sv. Ane.

6 Jedan od najzanimljivijih i najbrojnijih otkupa koji je pristigao u MUO je tzv. modni ormar Matilde Hengl. Predmeti su otkupljeni 1965. (Arhiv MUO, akt ur. br. 2/24-65 i 2/37-65) i 1968. (Arhiv MUO, akt ur. br. 28/83-68) godine. Vidi više u: Klobučar, Andrea. // Muzealizacija mode u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu i problem prezentacije. // Muzealizacija mode – počeci i izazovi na prostoru Slovenije, Hrvatske i Srbije / urednica Katarina Nina Simončić. Zagreb: Tekstilno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020. str. 51.

7 Radmila Biondić, dipl. pov. umj., u Muzeju Slavonije počela je raditi 1997. godine na Odjelu umjetničkog obrta. Ujedno je bila prva kustosica koja je usustavila predmete Odjela umjetničkog obrta u dvadesetak zbirki, među kojima je i Zbirka modnog pribora. Radom na zbirci jača se i sam interes za modu te prikupljanje odjeće i modnog pribora.

8 Izdvajam autorice, povjesničarke umjetnosti i kustosice Jelenu Ivoš i Andreu Klobučar iz Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu te osječke znanstvenice Jelenu Červjenjak i Zlatu Živaković-Kerže.

9 U daljnjem tekstu MUO. Osnovan je 1880. godine. Prema muzejskom statutu prvu od šest temeljnih zbirki sačinjavali su tekstilni predmeti. Najraniji odjevni predmeti u zbirci datirani su u 18. stoljeće. Kustosica zbirke tekstila Vanda Pavelić-Weinert šezdesetih godina 20. stoljeća uvodi novinu u sakupljačku politiku nabavom odjeće onodobne jugoslavenske tekstilne industrije. Zbirka tekstila se tijekom dvadesetih godina popunjava pojedinačnim otkupima i donacijama većinom odjevnih predmeta s kraja 19. stoljeća. Vidi više u: Simončić, Katarina Nina, Muzealizacija mode – počeci i izazovi na prostoru Slovenije, Hrvatske i Srbije / Fashion museology – beginnings and challenges in Slovenia, Croatia and Serbia. Zagreb: Tekstilno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020., 37–52.

10 Predmeti su otkupljeni 1965. (Arhiv MUO, akt ur. br. 2/24-65 i 2/37-65) i 1968. (Arhiv MUO, akt ur. br. 28/83-68) godine. Vidi više u: Isto, str. 51.

11 U daljnjem tekstu MSO.

i raritetnih materijala koji datiraju iz vremena od oko 1890. do 1940-ih. Odjeću i modni pribor često je nosila jedna osoba, ali se i prenosila na nekoliko generacija u obitelji (čime predmet dodatno dobiva na vrijednosti). Pred kraj života Matilda je često muzeju darivala ili pak prodavala predmete. Budući da u braku nije dobila potomke, nasljedstvo obitelji Gillming-Hengl pripalo je obiteljima Blau i Knobloch. Nasljednici su također muzeju darovali neke predmete, a velik je dio dospio i darom Društva prijatelja starina „Mursa“.

Matilda¹² (Thildy) Vilhelmina Gillming rođena je 20. listopada 1880. u bogatoj osječkoj obitelji industrijalaca, vlasnika osječke tvornice kože.¹³ Školovala se u Dresdenu, gdje je završila djevojački internat. Govorila je njemački, francuski i talijanski, a služila se i engleskim jezikom. Godine 1906. udala se za Vjekoslava Hengla, tada siromašnoga odvjetnika. Matilda Hengl aktivno je pratila društvena i kulturna događanja u Osijeku. Bila je članica Kluba osječkih književnika i objavila je nekoliko knjiga na njemačkom jeziku. Cijeli život rado je putovala Europom, a garderobu je često nabavljala u Beču, Parizu te Budimpešti. Vjekoslav Hengl, rodom iz Donjeg Miholjca, najveći dio života proveo je u Osijeku kao odvjetnik i javni bilježnik, a od 1920. do 1934. bio je i gradonačelnik. Umro je 6. studenoga 1961., a pet godina nakon njega preminula je i supruga Matilda, 28. prosinca 1966. godine. Oboje su pokopani u obiteljskoj grobnici Gillming-Hengl na osječkom gornjogradskom groblju Sv. Ane.

Matilda Hengl među prvima donosi novitete u naše društvo i postaje „modni ambasador“ kupujući odjeću na prostorima Francuske, Austrije, Italije i Mađarske.

Sl. 1 Matilda Gillming. Autor: Ottokar Rechnitzer. Osijek. Oko 1898. MSO – 242376

12 U literaturi često nalazimo da se ime piše i Mathilda.

13 Vidi više u: Osječko! Katalog izložbe. Osijek: Muzej Slavonije, 2016., str. 24.

DRUŠTVENE I MODNE PROMJENE KRAJEM 19. I U PRVOJ POLOVINI 20. st.

Grad Osijek doživljava burna i složena politička, socijalno-demografska i gospodarska previranja još od vremena Austro-Ugarske Monarhije preko Kraljevine SHS (Kraljevine Jugoslavije), zatim Nezavisne Države Hrvatske pa do Federativne Jugoslavije 1946. godine. Od 1848. do 1906. godine Slobodni kraljevski grad Osijek bio je političko, gospodarsko i kulturno središte Slavonije i imao je važnu ulogu u političkim zbivanjima u Hrvatskoj i Slavoniji. Narodni pokreti¹⁴ označavali su okidače buđenja hrvatske svijesti u gradu Osijeku i početak okupljanja osječke opozicije suzbijajući strani njemačko-mađarski utjecaj. Osijek je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće zbog povoljnog geografskog položaja uz Dravu bio važno plovno i prometno središte. Stanovnicima je omogućeno pristupačnije bavljenje obrtom, trgovinom te manufakturnom i industrijskom proizvodnjom.¹⁵ Raspadom Austro-Ugarske Monarhije 1918. i stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nastali su novi uvjeti za razvoj grada Osijeka. Gospodarsko značenje Osijeka dosegnulo je vrhunac upravo na prijelazu stoljeća, što mu je dalo obilježje drugoga¹⁶ najvećeg i gospodarski najrazvijenijeg grada Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Zahvaljujući takvom napretku u Osijeku se događa i impresivan razvoj modernog društva od 1868. do 1914. godine. Također, osječka kulturno-umjetnička scena obogaćena je brojnim novim udrugama, zadrugama i društvima koji su djelovali u javnom životu. Viši društveni slojevi ostavljaju svoj pečat u gradu podizanjem raskošnih kuća, poslovnih zgrada i prostora te upravo oni upravljaju osječkim kulturnim i političkim životom. Ekonomski uzlet koji se događa tokom početkom 20. st. utječe na stvaranje modernog društva. U godinama nakon Prvoga svjetskog rata također kulminira gospodarski napredak, što se ogleda i u razvoju industrijske arhitekture. Osijek postaje poljoprivredni i industrijski centar, osnivaju se mnoge administrativne, zdravstvene i kulturno-povijesne institucije, a likovni život u gradu doživljava procvat. Na razvoju grada Osijeka između dvaju svjetskih ratova posebno se može zahvaliti upravo Vjekoslavu Henglu, odvjetniku i suprugu Matilde Hengl te gradonačelniku od 1920. do 1934. koji postaje jedan od najzaslužnijih gradonačelnika u Osijeku.¹⁷ Razvojem prometa i prometnih sredstava, putovanja postaju sve pristupačnija. Matilda Hengl, putujući i kupujući odjeću na prostorima Francuske, Austrije, Italije i Mađarske, među prvima donosi novitete u naše društvo i postaje „modni ambasador“.

Moda i odijevanje postaje neposredan odraz stvarnosti i mijenja se s njom; svaku promjenu u običajima, društvu ili političkoj situaciji pratila je moda koja se mijenjala u cjelini

14 1883. i 1903. god.

15 Zbog mnogih inovacija u proizvodnji u to vrijeme svilarstva i pamučna industrija u Monarhiji sve je jača, što utječe i na brži razvoj mode, a Hrvatska je često određena samo za proizvodnju sirovina za čistu svilu (svilane u Osijeku, Varaždinu, Zagrebu te Križevcima).

16 Poslije Zagreba.

17 Zaslužan je za izgradnju elektrane i tramvaja u Osijeku, proširenje gradskog vodovoda i kanalizacije, izgradnja gradske klaonice itd.

ili pak u detalju. Tako u modi i umjetnosti u drugoj polovici 19. st., u razdoblju historicizma, pratimo različite stilove koji teže prošlim stoljećima, te interes za zemljama Dalekog istoka. Na razmeđu stoljeća javlja se težnja za mogućnošću izbora u modi. Moda se sve više pojednostavljuje, teži se za udobnošću i odjeća postaje praktičnija za nošenje, a u modnom priboru još se uvijek zadržava izrazita dekorativnost (kulminacija ukrašavanja šešira 1910-tih). Razvojem tehnologije stvaraju se i novi materijali i alati za izradu odjeće i modnog pribora. Održavanjem i populariziranjem plesnih ceremonija i različitih društvenih događanja u to vrijeme, stvarale su se idealne prilike za nošenje najraskošnijih modnih kombinacija. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. svoje mjesto u umjetnosti i modi zauzima Secesija, koja je u Osijeku ostavila doista značajna ostvarenja u arhitekturi, urbanizmu ali i u umjetničkom obrtu, skulpturi i slikarstvu.¹⁸ Razvoj Osijeka naglo prekida Prvi a potom i Drugi svjetski rat, što se odražava na umjetnost i kulturu, te svakodnevni život čiji su segment moda i odijevanje. Zbog nestašice materijala, šteti se i u proizvodnji odjeće koja ženama sve više omogućuje slobodnije kretanje, dok se modni pribor sve više odbacuje i reducira.

Riječ moda dolazi od lat. riječi „modus” (mjera, način) i najčešće se veže za način odijevanja svojstven određenom razdoblju, društvu, skupini ili pak smatran primjerenim trenutku. Pojam se primjenjuje i na oblikovanje kose, nakit, dekoraciju interijera, pravila ponašanja i načine zabavljanja, pa i općenito na tendencije u kulturi i umjetnosti.¹⁹ U općemu smislu odjeća ima primarnu funkciju da zaštiti tijelo, odnosno pokriva ljudsko tijelo ili neke njegove dijelove. Modni dodaci ili modni pribor, osim primarne zaštitne funkcije, dopunjuju cjelokupnu odjevnju kombinaciju. U modne dodatke ubrajaju se utilitarni i vrlo različiti elementi kao što su oglavlja i pokrivala za glavu – **šeširi, kape i marame. Rukavice**, osim što štite ruke, nose različite **torbice, sun-cobrane, kišobrane ili lepeze. Obuća** (cipele, papuče, čizme) i čarape štite noge. Kroz povijest modni dodaci imali su veoma važnu ulogu u oblikovanju osobnog stila i kulturnog identiteta. Još od drevnih civilizacija pa do današnjih trendova modni dodaci razvijali su se s društvenim promjenama odražavajući kulturne vrijednosti, tehnološki napredak i individualne ukuse. Krajem 19. i početkom 20. st. ženama je dostupnije obrazovanje, zapošljavanje i sve češće sudjelovanje u društvenim aktivnostima. U ovome razdoblju dolazi do radikalnije promjene odjeće, koja je praktičnija i udobnija (iako je početkom 20. st. ženska odjeća i dalje bila sputana steznikom – Sl. 1). Raskošnom, a često i neudobnom i nepraktičnom odjećom nastojalo se ispuniti norme prošlih desetljeća.²⁰ Kombinacije sastavljene od višeslojne

odjeće često su dopunjivane modnim dodacima kao što su lepeze, marame, torbice, rukavice, pojasevi, nakit te različiti ukrasi za odjeću i kosu poput igli, kopči i perja (vidi Sl. 1). Njihovoj izradi i ukrašavanju posvećivalo se mnogo pažnje. Od 1890. do 1908. aktualna je tzv. *moda zvonastih suknji i S linije*.²¹ Naglasak se prebacuje na gornji dio tijela, a žensko tijelo i dalje je sputano steznikom.²² Početkom stoljeća dominantna su dva modna stila: *secesijski stil*, koji obilježava S linija tijela i utjecaj japonizma, te *slobodni stil* (oslobođen S linije). Tkanine su svijetlih boja (posebice ljeti), meke i prozirne i izrađene od različitih materijala (kao što su muslin i čipka, Sl. 1 i 2). Od 1909. linija struka oblikuje se na dva načina: u *stilu ampira* (Sl. 2) – linija se podiže prema grudima ili, drugi način, *spušta se niže*, na kukove, bedra, čak i na koljena.²³ Kasnije, u ratnom i međuratnom razdoblju suknja se sve više skraćuje (postaje ravnija pri dnu) te se općenito krojevi i siluete pojednostavljuju. (Sl. 3). Modnom svakodnevicom sredinom 1920-ih zavladao je još opušteniji ženski stil odijevanja (mladenački i moderno, a javlja se i novi kanon ljepote – androgini dječjački izgled). Slojevitost i voluminoznost sasvim su zamijenili jednostavne izdužene linije.²⁴ Funkcionalna odjeća sve više dobiva na važnosti.

Dominirala su i dva dominantna stila ženskog odijevanja određena prema namjeni. Prvi je stil *dnevna ili poslovna odjeća*, a drugi *poslijepodnevna odjeća ili večernje haljine*.²⁵ Dnevna odjeća bila je malo jednostavnijeg kroja s malo dodataka (Sl. 2) za razliku od one poslijepodnevne/večernje odjeće u kojoj su kombinirani različiti stilovi. Poslijepodnevna ili večernja haljina bila je malo kompliciranije krojena, a često su se upravo na večernjim haljinama prezentirali modni trendovi.²⁶ Izrađene su od skupocjenih i raritetnih materijala (čipka, svila, brokat, baršun, til, pozamanterija, perlice, titranke itd.), a prevladale su i orijentalne boje u kontrastnim kombinacijama. Nakit se izrađivao od bisera, perlica, školjki. Važno mjesto u modnim dodacima početkom 20. st. zauzimaju šeširi koji su bili predimenzionirani i s pretrpanim ukrasima. Godine 1910. doživjeli su kulminaciju (Sl. 3).²⁷ Na fotografiji iz 1910. na Sl. 3 možemo uočiti Matildu koja je svoju modnu kombinaciju sastavljenu od

18 Secesija u Osijeku trajala je u kontinuitetu sve do 1930-ih godina. U arhitekturi osječke secesije vidljivi su utjecaji bečke secesije, Münchenskog Jugendstila i peštanske secesije. Na zapadnom kraju Europske avenije – najreprezentativnije ulice u Osijeku s nizovima secesijskih zgrada, smještena je uglovnica arhitekta Ante Slavičeka, odnosno kuća Gillming - Hengl. Danas je u funkciji Gradske i sveučilišne knjižnice.

19 Izvor: moda. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 15. 4. 2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/moda>.

20 Ta je odjeća odražavala društveni i financijski uspjeh, ali i s druge strane dokolicu te privlačnost.

21 Simončić, Katarina Nina. Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Zagreb: Plejada, 2012., str. 106.

22 Haljina je jednostavnija s karakterističnim voluminoznim rukavima – „balon” ili „ovčiji but” rukavi, koji nestaju početkom stoljeća. Prošić-Dvornić, Mirjana. Nav. dj., str. 325.; Vukelić, Vilma. Nav. dj., str. 166., 196.

23 Prema J. Laveru pomjeranje struka s njegova prirodnog mjesta znak je emancipacije žena (u kontekstu ublažavanja seksualnih atributa i usvajanje neženstvenog izgleda).

24 Izvor: moda. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 1. 11. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/moda>

25 Osim distinkcija prema prigodama za koje je namijenjena, odjeća se diferencirala i prema starosti žene: za mlade djevojke bile su svijetlije boje, lepršave haljine, neki oblici šešira (...), dok za starije dug šlep, dijamanti i skup nakit, krzno, šlep. Vidi više u: Prošić-Dvornić, Mirjana. Nav. dj., str. 334. – 338., 508.

26 Večernje suknje bivale su pripjene uz tijelo sve do koljena, a odatle se naglo širile. Izrađene su od svilene osnove i prozirnih paučinastih materijala (gaza, til) i čipke ukrašenih volanima, draperijama, cvijećem, nakitom. Vitak struk i dalje je predstavljao ideal ljepote, a korzeti su bili zatezani u struku (S linija tijela). Prošić-Dvornić, Mirjana. Odevanje u Beogradu u XIX i početkom XX veka. Beograd: Stubovi kulture Beograd, 2006., str. 328.

27 Tako se često ovo razdoblje u literaturi naziva i *moda šešira i uskih suknji 1908. – 1914*. Vidi u: Prošić-Dvornić, Mirjana. Nav. dj., str. 331.

uske suknje i čipkaste košulje prekrivene krznom upotpunila raskošnim šeširov širokog oboda ukrašenim perjem i mašnjama.

Sl. 2 Matilda i Vjekoslav Hengl na pustari Nebo. Neutvrđen autor. Osijek. Oko 1910. MSO-242383

Od 80-ih godina 19. st žene su se aktivnije počele baviti sportom, što nam dokazuje i fotografija bračnog para Hengl u krugu obitelji Gillming nakon tenisa na pustari Nebo (Sl. 4). U vremenu kada se razvio i popularizirao sport i Matilda Hengl se poput ostalih „modernih” žena uključuje u sportsku aktivnost, a prelaženje iz jedne aktivnosti (svakodnevne ili poslovne) u drugu (sportsku) zahtijeva i promjenu odjeće. Osječki je sport bio iznimno razvijen u ovom razdoblju te su osnovani brojni novi klubovi koji su pokrivali gotovo sve sportove, a tenis se u gradu igra od 1890. godine.²⁸ Na spomenutoj fotografiji Matilda je u malo jednostavnijoj bijeloj haljini ukrašenoj tek oko struka tamnim povezom. Dnevne haljine tada su bile potpuno zatvorene uz vrat sa stojećim rišom ili visokom kragnom tako da je vrat bio pokriven. Haljine za sportske aktivnosti bile su pretežito bijele boje.²⁹

²⁸ Odnosno kada je osnovan „Lawn Tennis Club”. Vidi u: Plevnik Božo. Stari Osijek. Osijek: Radničko sveučilište Božo Maslarić. 1987., str. 166.
²⁹ Zbog potrebe za čestim pranjem.

Sl. 3 Matilda Hengl. Autor: J. Lowi. Beč. 1910. MSO – F – 2545

Osim na različitim sportskim i organiziranim društvenim okupljanjima na razmeđu stoljeća važno mjesto društvenog okupljanja i modne promocije tijekom dana bile su šetnje Gradskim vrtom ili promenadom. Vilma Vukelić govori nam: „Jedina mogućnost da se žena pokaže u punoj modnoj raskoši bile su ljetne promenade u Gradskom vrtu, gdje je nedjeljom od četiri do sedam svirala vojna glazba...”³⁰

Dok su tijekom dana bile popularne šetnje i odlasci na različite aktivnosti, u večernjim satima žene bi odlazile na plesne svečanosti odnosno balove, koji su se sve više po-

³⁰ Vukelić, Vilma. Tragovi prošlosti. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1994., str. 41.

Sl. 4 Bračni par Hengl u krugu obitelji Gillming nakon tenisa u pustari Nebo. Neutvrđeni autor; Osijek. Oko 1905. MSO - F - 242381

pularizirali.³¹ Ples je bio prije svega važan segment društvenog života, a tek potom oblik zabave na kojoj se stvarala idealna prilika za pokazivanje modnih trendova.³² Često su se te svečanosti organizirale u određeno razdoblje godine, primjerice tijekom karnevala³³ (Sl. 5). Na fotografiji G. Knittela možemo vidjeti Matildu Hengl u pokladnoj odjeći koja je upotpunjena raskošnom lepezom od perja.

Sl. 5 Matilda Gillming u pokladnoj odjeći. Autor: Georg Knittel. Osijek. 1896. MSO - F - 2551 ►

31 Na kraju 19. i početkom 20. st održavale su se plesne ceremonije, plesne priredbe u za to specijaliziranim prostorima, plesnim dvoranama.
 32 Odobašić, Gabrijela. U redu za ples. Zbirka plesnih redova u Muzeju Slavonije. Osijek, Muzej Slavonije, 2022., str. 8.
 33 U početku plesovi su imali svoje vrijeme održavanja (sezone). Kasnije su se zbog popularnosti održavali i u ostalim mjesecima tijekom godine, a često su imali i humanitarnu svrhu. Vidi u: Odobašić, Gabrijela. Nav. dj., str. 5.

Sl. 6 Mathilda i Vjekoslav Hengl sjede na klupi s jednom od kćeri Pauline Herrmann, rođene Lobe. Wien. Oko 1940. Dar: Filмотeka Osijek. MSO-242387.

Sl. 7 Mathilda i Vjekoslav Hengl u parku s jednom od kćeri Pauline Herrmann, rođene Lobe. Wien. Oko 1940. Dar: Filмотeka Osijek. MSO-242388.

Već iz dosadašnjih i ovdje priloženih fotografija s prikazom Matilde Hengl iščitavamo o promjenama mode koje prati sama vlasnica. U Muzeju Slavonije nalaze se i dvije fotografije (Sl. 6 i 7) s prikazom bračnog para Hengl s prijateljicom. Obje su fotografije iz iste godine, 1940., i obje prikazuju supružnike Hengl s jednom od kćeri Pauline Herrmann. Snimljene su u ljetno doba: na Sl. 6 u pozadini s desne strane primjećujemo dječicu u kratkim hlačicama, a na obje fotografije (usp. Sl. 6 i 7) dame su u košuljama kratkih rukava. Dame su odjevene u elegantnu opravu, odnosno košulje i suknje ili haljinu, dok je Vjekoslav Hengl u odijelu s košuljom i kravatom. Međutim, na fotografijama primjećujemo i neke razlike. Dok su na Sl. 6 naši akteri u sjedećem položaju, na drugoj fotografiji (Sl. 7) oni pak stoje. Možemo zamijetiti i jednu bitnu razliku. Naime, na obje fotografije primjećujemo da su Vjekoslav Hengl i Paulina Herrmann u istoj odjeći, pri čemu zaključujemo da je fotografija snimljena istoga dana. Međutim, Matilda Hengl je na Sl. 6 u svijetloj odjeći, dok je na Sl. 7 u drugoj odjeći – haljini s uzorkom, što dokazuje da je Matilda Hengl i tada vodila računa o odjevnim kombinacijama i dojmu koji ostavlja te je tijekom jednog dana više puta mijenjala odjeću.³⁴ Svoje ljetne modne kombinacije dame su upotpunile i modnim dodacima: torbicom, bijelim rukavicama te nakitom.

LJETNI MODNI PRIBOR MATILDE HENGL R. GILLMING

Aktualne modne metropole Austro-Ugarske Monarhije često su se natjecale za mjesto u oblikovanju modnih noviteta. One su bile određene točke putovanja obitelji Hengl, a Osijek je, baš kao i Zagreb, iz navedenih metropola uvezio raznovrstan odjevni asortiman. Modne informacije distribuirane su putem tiska iz Pariza i Londona. Krojači su pod tim uputama dosljedno ili pak uz dašak svoje kreativnosti izrađivali odjeću. Trebalo je dosta vremena da bi najnoviji

modni trendovi iz Pariza preko Beča dospjeli do Osijeka,³⁵ a u gradu su se posebno „nedjeljom iznosile svoje modne kreacije na ogled u Gradski vrt”.³⁶

Korišteni stoljećima, modni dodaci ostavili su velik trag u ženskom odijevanju. Tipični su ljetni modni dodaci lepeze, koje su služile za rashlađivanje, i suncobrani, koji bi štitili od izravne sunčeve svjetlosti. Ostali su modni dodaci šeširi, rukavice, torbice i cipele, a nosili su se cijele godine. Njihova izrada u specifičnom materijalu govori nam koji su se od njih koristili isključivo ljeti. Šeširi, koji su početkom 20. stoljeća u svojoj izradi i raskoši doživjeli procvat, ljeti su bili izrađivani pretežito od slame, svile te raznih tkanina i laganih materijala, dok su zimi prevladali materijali kao što su pust,³⁷koža, brokat, baršun, vuna i krzno. Dok su se zimi koristile rukavice izrađene od kože da bi ruke bile zaštićene od hladnoće, ljeti bi se koristile rukavice od svile, pamuka ili čipke radi higijenskih razloga ili zaštite od sunca. U zaštićenim rukama dame su ljeti često nosile suncobrane, lepeze i torbice. Matilda je u više navrata MSO darovala vrijedne primjerke secesijske odjeće³⁸ i modnog pribora, a posebno mjesto u Zbirci modnog pribora zauzimaju njezini šeširi i lepeze. Historicizam i stilski pluralizam u drugoj polovini 19. st. donosi nam reminiscencije prošlih vremena i stilova te na taj način prikazuje impresivnu i veličanstvenu raskoš starih vremena. Time možemo zaključiti da je osnovna odlika tog razdoblja stilska heterogenost u umjetnosti, ali i u modi. Početak 20. stoljeća obilježio je razvoj građanskog društva i tehnološki razvoj koji donosi snažne promjene u proizvodnji i distribuciji odjeće.³⁹ Pojava secesije⁴⁰ i art

34 Fotografije su snimljene 1940. godine, kad je Matilda imala 60 godina. Također znamo da je Matilda Hengl u poodmakloj dobi i dalje koristila šminku, pudere te skupocjen nakit. Vidi opširnije u: Živaković-Kerže, Zlata. Utjecaj obitelji Reissner, Gillming, Blau i Hengl na gospodarski i kulturni razvoj grada Osijeka. Osijek: Njemačka narodna zajednica. Godišnjak njemačke narodne zajednice. 1998., str. 11.–17.

35 Vukelić, Vilma. Nav. dj., str. 40.

36 Gradski vrt bio je važniji osječki park. Uređen 1750., u stilu francuske vrtne arhitekture. Bio je omiljeno gradsko šetalište, mjesto za održavanje vrtnih priredaba, koncerata i cvjetnog korza. Na njegovu mjestu nalazi se nogometni stadion. Vukelić, Vilma. Nav. dj., str. 40.

37 Pust, netkana plošna tekstilija od vune ili finih dlaka zeca, angorskoga kunića ili deve kojoj se cjelovitost postiže zamršivanjem vlakana; ponegdje i file (njem. Filz). Pust je cijenjen materijal za izradbu šešira i raznih dekoracijskih proizvoda, dijelova tradicijske odjeće i dr. Vidi u: pust. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 16. 11. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pust>

38 Posebno su zanimljive njezine haljine od point-lace čipke.

39 Razvoj šivaćeg stroja, razvoj različitih vrsta tkanina i čipke, sintetičkih boja, razvoj masovne proizvodnje i modnih kuća, cestovnog i željezničkog prometa itd.

40 Naziv *secesija* (od njem. riječi *Sezession*) ili *art nouveau* (franc.: nova umjetnost) umjetnički je i dizajnerski pravac koji je kulminirao početkom 20. st. Pojam se

déco početkom stoljeća utječe na modne stilove, o čemu svjedoče i sačuvani artefakti modnog pribora iz ostavštine Matilde Hengl. Valovita florealna linija, plošnost i stilizacija biljnih i geometrijskih ornamenata, zatim naglašena dekorativnost, plošnost, simetričnost i orijentalizam tipične su secesijske i art déco⁴¹ stilske značajke koje se s lakoćom mogu prepoznati na modnim odjevnim kombinacijama i na pojedinom modnom priboru.

S obzirom na navedena ograničenja u pisanju ovoga članka, navodimo nekoliko izabranih primjeraka iz svake skupine ljetnog modnog pribora koji su dosad rjeđe prezentirani, a zanimljivi su zbog zahtjevne izrade i oblikovanja. Uz nabrojene artefakte modnog pribora u muzeju posjedujemo još mnogo ukrasnih predmeta iz ostavštine M. Hengl, kao što su broševi, razni dodaci za kosu te plesni redovi.⁴²

Modni pribor iz obitelji Hengl dokumentira/ilustrira:

- društvena i kulturna događanja u Osijeku
- svakodnevicu građana Osijeka
- utjecaj povijesnih stilova na modu i odijevanje
- distribuciju i recepciju modnih informacija
- načine izrade odjevnih predmeta i modnog pribora
- načine nabave odjevnih predmeta i modnog pribora
- društveni i ekonomski položaj obitelji Hengl
- modnu osviještenost Matilde Hengl.

Rukavice

Obvezan ljetni dodatak uz suncobran bile su i rukavice.⁴³ Žene su počele nositi rukavice tek u 13. stoljeću, i to kao ukras i modni detalj.⁴⁴ Tako se taj modni dodatak nosio tijekom cijele godine i cijelog dana, a njihova kvaliteta ovisila je o društvenom statusu onoga tko ih nosi. Oko tog modnog dodatka stvarao se i određen složeni bonton i simbolika – tako bi, primjerice, skidanje rukavice da bi se rukovalo označavalo povjerenje među muškarcima, dok bi žene svoju skidale samo da bi jele.⁴⁵ Rukavice koje su se nosile ljeti bile su mahom svijetlih boja i izrađivale su se od mrežaste

tkanine, čipke te prirodnih materijala: pamuka, makoa, lana, svile, a zimske su se izrađivale pretežito od kože (kozlić je bio najcjenjeniji), krzna, vune i sl.⁴⁶ Tijekom 18. i 19. stoljeća rastući prosperitet u Europi i Americi doveo je do potražnje za različitim modelima rukavica koje su služile u različite svrhe, od jahanja do kraljevskih događaja.⁴⁷ Nošenje rukavica postalo je znak klasne pripadnosti, a imućna osoba mogla si je priuštiti mijenjanje rukavica i nekoliko puta na dan. Zbog potenciranog ideala malih, čistih i bijelih ruku nosile su se rukavice koje su bile tijesne. Da bi se lakše navukle na ruku, služio bi razrez s unutrašnje strane i dugmeta za zakopčavanje. Dnevne rukavice imale su od dva do četiri dugmeta, dok su večernje, duge i do laktova, imale i do dvanaest. Vilma Vukelić, hrvatska književnica koja je rođena iste godine kao i Matilda, u svojim memoarima⁴⁸ opisuje da je u to doba u Osijeku vladala kolera kao i mnoge druge zaraze. Također „drugu nevolju u osječkom kraju predstavljali su komarci. Od svih postojećih vrsta...” Rukavice, osim kao modni dodatak, služile su i kao zaštita ruku od spomenutih „nevolja”.

U MSO sačuvan je jedan par ljetnih rukavica iz ostavštine M. Hengl (Sl. 8), a izrađene su od makoa bijele boje te su obrubljene velikim okruglim volanom od čvrste bijele mašinske čipke rupičastog uzorka. Sa strane imaju proreze kako bi se lakše navukle na ruku. Poprilično su jednostavne i udobne, a nabavljene su u jednom od centara tadašnje Austro-Ugarske Monarhije.

Sl. 8 Ženske rukavice. Neutvrđen autor. Beč ili Pariz. 1. četv. 20. st. Mako, mašinska čipka. MSO-U-786(1-2)

Lepeze

dami (i njezinoj pratnji) primjenjivalo sve do 50-ih godina 20. st., kada se šesiri i prestaju nositi.

46 Ostale rukavice iz ostavštine obitelji Hengl, koje nalazimo u arhivi MSO, ne pripadaju ljetnom modnom priboru pa ih ovom prilikom ne obrađujemo. Budući da su ljetne rukavice bile izrađivane od prirodnih i laganijih materijala, sklone su i bržem propadanju, stoga su i sačuvane u manjini.

47 Vidi u: National Geographic, Gloves, running the 'gauntlet' of history /<https://www.nationalgeographic.com/history/article/a-brief-history-of-gloves-in-fashion-medicine-and-work>

48 Vukelić, Vilma. Nav. dj., str. 97 i 98.

koristi i za umjetnost u srednjoeuropskim državama te za međunarodni stilski pravac u umjetnosti koji se javio kao reakcija na akademizam i eklektizam posljednjih desetljeća 19. stoljeća. U Hrvatskoj se pojmom secesije označava novi umjetnički pokret čije granice određuju bečka secesija (1898.) i slom Austro-Ugarske Monarhije (1918.). Inspiriran prirodom, unosi elegantnu profinjenost zakrivljenih linija i ornamentalnost plošnih linija, što se primjećuje i u fluidnim linijama i elegantnim krivuljama koje su postale zaštitni znak tog stila. Ti elementi pronašli su put do ženskih haljina, što je rezultiralo nježnijom i prirodnijom siluetom. Jedna je od najvažnijih odrednica dinamična valovita linija puna ritma.

41 *Art déco* – pravac koji se u umjetnosti javlja 1918., a traje do 1939. godine. Nadovezuje se na secesiju i logično je preuzimanje stilskih značajka. No dok secesija slavi romantičnu estetiku, elegantne, duge i valovite linije, art déco karakterizira čiste i precizne linije, geometrijski oblici, simetrija i luksuzni materijali.

42 Više riječi o tome u: Odobašić, Gabrijela. Nav. dj.

43 Postoje propisi iz domaćih časopisa, odnosno osnovne upute u odabiru toilette: „Uz jesenski ogrtač ne spada slamnati šešir, a uz ovaj ne nosi tople rukavice”, „na trgu, kad kupuješ stvari, ne nosi svijetle rukavice...”

44 U 13. st. rukavice postaju i simbol elegancije i kraljevskog statusa. U 15. st. rukavice su obvezan modni dodatak obaju spolova.

45 Ovdje također možemo povući određenu analogiju sa šeširima. U 19. st. kavalir bi podigao šešir osobama višeg društvenog staleža, damama i njihovoj pratnji. Početkom 20. st. gospoda se više ne drže pravila skidajući šešir kao znak poštovanja i priznavanja višeg društvenog položaja u prisutnosti gospode, dok se poštovanje pravila prema

Krajem 19. i početkom 20. st. nastupa povratak lepeza, odnosno javlja se njena masovna pojava u svim društvenim slojevima. Iako su lepeze ponajprije bile rezervirane za večernju opremu, nije bila rijetkost ni da su nošene tokom dana. Lepeze su podsjećale na stari režim, povlaštenost i koketeriju prijašnjeg društva, pa se zato se u razdoblju historicizma logično javlja težnja za obnavljanjem stilova iz prošlog stoljeća, pa tako i za ponovnom uporabom lepeza.⁴⁹ Osim kao zanimljiv modni dodatak lepeze su služile za hlađenje u vrijeme ljetnih vrućina, kao sredstvo komuniciranja te dokument vremena. Mnogo pozornosti pridavalo se njihovoj izradi, a koliko su bile dragocjene, govori nam i podatak da su poneke lepeze dolazile u muzej s pripadajućom kutijicom u koju su se spremale i čuvale od oštećenja (Sl. 10, 12, i 14). MSO čuva vrijednu ostavštinu lepeza obitelji Gillming-Hengl. Čak četrnaest lepeza iz zbirke lepeza MSO pripadale su Matildi Hengl te se ujedno ubrajaju među najvrjednije i najljepše lepeze u fundusu MSO iz razdoblja historicizma i secesije.⁵⁰ To su bile uglavnom plisirane lepeze⁵¹ i lepeze od perja te lepeze ukrašene čipkom.

Lepeze Matilde Hengl izrađene su od najrazličitijih materijala: od jednostavnih drvenih rebara (štapića) pa sve do raskošnih rebara od slonovače, kornjačina oklopa, sedefa i umjetnih materijala. Minuciozno su ukrašena tehnikama proboja, rezbarenja ili graviranja, često s oslikom. Poneke lepeze sadržavaju i monogram vlasnice (Sl. 16). Činjenica da sve plisirane lepeze sadržavaju ukrasnu alkicu s koje često visi i svilena kićanka na donjem dijelu govori zapravo o njezinu nastanku oko sredine 19. st. ili kasnije. Na rebra je aplicirano krilo lepeze koje je često bogato ukrašeno pozlatom i/ili oslikano u tehnici tempere, akvarela ili ulja s raznim najčešće florealnim motivima ili pastoralnim scenama. Krila (plašt) lepeza dolazi u različitim oblicima, a izrađena su od svile ili platna (s čipkom), bjelokosti, papira, drva ili različitog perja (najčešće nojeva, labuđeg ili kolibrićeva).

Na ponekim lepezama ogleđa se i velik interes za zemlje Dalekog istoka, o čemu nam svjedoče i dvije lepeze pristigle otkupom M. Hengl u MSO. Oslikane su temperom na svili i papiru sa genre prizorima iz Kine i Japana. Plisirana lepeza iz Kine, tzv. *mandarinska lepeza* na Sl. 9 ističe se vršnom izvedbom, a sadržava dvostruko krilo od papira koje je dodatno presvučeno svilom (odjeća likova u tradicionalnoj odjeći) i oslikano temperom. Na poleđini je raznobojni vez svilenim koncem: motiv ptica i cvijeća. Tanka drvena rebra izvedena su na proboj te fino rezbarena motivima bilja, kućica i ljudskim likovima, a vanjska rebra naglašena su i izvedena u visokom reljefu sa genre scenom (Sl. 9). Lepeza iz Japana na Sl. 10 sadržava tanka drvena rebra

koja su s prednje strane obojena živim prelijevajućim bojama metalnoga sjaja, dok su na poleđini ukrašena zlatnim ornamentima. Lepeza jarkih boja iz Kine tako se natječe sa svjetlucavim i zlatnim ukrasima na japanskoj lepezi malo suzdržanijih boja, a obje lepeze dokumentiraju prizore iz života stranih kultura – prizor kineskog života ljudi u tradicionalnoj kineskoj odjeći te prizor prenošenja tereta i prijelaza ljudi preko rijeke u Japanu.

Sl. 9 Detalj lepeze. Kina. Kraj 19. st. Vis. 30 cm. Drvo: proboj, rezbarenje; papir; svila: oslikano. MSO-U-1370

Sl. 10 Lepeza s pripadajućom kutijicom od kartona sa svilenim nitima. Japan. Prijelaz iz 19. u 20. st. Lepeza: drvo: oslikano, svila: oslikano. Vis. 22 cm. MSO - U - 1376

U MSO otkupom M. Hengl pristigle su dvije lepeze s potpisom umjetnika – Billotey⁵² i M. Gisvert (Sl. 11), što je velika rijetkost.⁵³ Svileni krilo lepeze na rebrima od bjelokosti (na Sl. 11) bogato je oslikano temperom, a na sredini krila prikazuje scenu dva stojeća ljudska para u odjeći iz 18. st. Oko njih oslikani su bujni motivi rokaj voluta, girlanda, vitica, baklji i mrežastog uzorka – što su tipični motivi rokoko stila (odnosno *drugi rokoko*), a stilsku analogiju možemo pronaći u plisiranoj lepezi (na Sl. 12), koja nam također dolazi iz Francuske. Lepeza s oslikanim krilom od svile⁵⁴ prikazuje idiličnu scenu (koja je također uokvirena različitim pozlaćenim motivima) s dva mlada para koji sjede u ambijentu parkovne arhitekture; mladići sviraju dok djevoj-

49 Vidi više u: Biondić, Radmila. Zbirka lepeza u odjelu umjetničkog obrta MSO (s osvrtom na povijest lepeze, oblike i tipove). Osječki zbornik 26 (2002.), Str. 171. i: Lepeze: iz fundusa Muzeja za umjetnost i obrt: MUO, Zagreb, prosinac 1982. - siječanj 1983. / (tekst i katalog Jelena Ivoš ; fotografije Marijan Kumpar... et al.). Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1982.

50 Biondić, Radmila. Nav. dj., str. 175.

51 Sastaje se od prihvata u obliku štapića (rebara), spojenih na donjem kraju u jednu točku. Ona se mogla sklopiti i rasklopiti, a njezin dolazak zahvaljujemo zapravo susretu kulture Zapada i Istoka (Kina).

52 Inv. br: MSO-U-1366-Francuska, oko 1890. bjelokost, sedef, svila (oslikavanje akvarelom). Vidi više u online katalogu MSO: <https://katalog.mso.hr/hr/Predmet/71388/3>

53 Biondić, Radmila. Nav. dj., str. 172.

54 Sa stražnje strane krila zalijepljen je organdi – dvostruki sloj koji služi i za učvršćivanje krila i za skrivanje držača

Sl. 11 Lepeza. Francuska. Oko 1860. Bjelokost, svila; oslikavanje, pozlata. Vis. 24. cm. Sign. M. Gisvert. MSO-U-1396

ke uživaju u njihovu društvu. Rebra od sedefa izrezbarena su na proboj; poneka imitiraju arhitekturu (oblik stupova s kapitelima) oslikom biljnih motiva i pozlate.

Sl. 12 Lepeza s pripadajućom kutijicom. Francuska. 19. st. Lepeza: drvo: pozlaćivanje, urezivanje, papir: podstavljanje; svila: oslikavanje. Vis. 25 cm. MSO-228593-1

Svilena oslikana lepeza s figuralnom tematikom proizvedena je u Veneciji (Sl. 13). Rebra su od laganog smeđeg drva ukrašenog urezanim pozlaćenim cvjetnim ornamentom secesijskog ukusa. Preko njih razapeto je svileno krilo podstavljeno papirom, a na svili u pseudorokoko okviru prikazana je pastoralna scena⁵⁵ s mnogo likova u rokoko odjeći, a pojedini dijelovi odjeće čak su izrađeni i od svile.

Sl. 13 Lepeza. Venecija. 1. pol. 20. st. Drvo: pozlaćivanje, urezivanje, papir: podstavljanje; svila: oslikavanje. Vis. 25 cm. MSO-U-1396

Plurizmu stilova iz 19. stoljeća pripadaju i dvije sljedeće plisirane i čipkaste lepeze Matilde Hengl. Na lepezi iz Beča (Sl. 14) možemo iščitati rokoko stil, a nalazila se u pripadajućoj kutiji.⁵⁶ Lepeza je izrađena od svilene tkanine na koju je postavljena crna strojna čipka cvjetnog i lisnatog motiva. Dodatno je ukrašena svjetlucavim našivenim srebrnim šljokicama u obliku diska i badema. Analogiju takvog čipkastog

⁵⁵ U 18. st., kad počinje razdoblje *rokoko*, oblici na lepezama lakši su i lepršaviji, prikazi su pastoralni i često romantični. Ulaskom u historicizam mnoge lepeze iz prošlih stoljeća služe kao modeli za reproduciranje. Vidi u Bennett, Anna G., *Unfolding*

Beauty: The Art of the Fan (The Collection of Esther Oldham and the Museum of Fine Arts, Boston). London, Thames and Hudson, 1988., str. 17.

⁵⁶ Može biti njezina izvorna kutija, s naljepnicom na unutarnjoj strani poklopca MOR. WEISZ "ZUM MAGNET" iz Beča, specijalizirana trgovina za lepeze.

Lijevo – Sl. 14 Lepeza. Beč. Kraj 19. st. Kornjačevina: proboj, čipka: strojna izrada; titranke: prišivanje; svila: podstavljanje. Vis. 28 cm. MSO-235936/1

Desno – Sl. 15 Lepeza. 1900 – 1910. Vis. 24 cm. Drvo; prešanje, proboj; metal, čipka, svila. Deutsches Fächer Museum - Barisch Stiftung. Inv. br. 57.880

krila lepeze možemo pronaći u lepezi iz zbirke Barisch u njemačkom Muzeju lepeza u gradu Bielefeldu (Sl. 15).⁵⁷

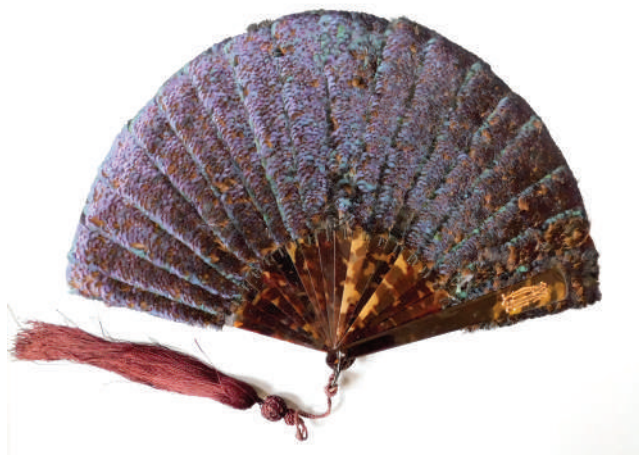
Na čipkastoj lepezi⁵⁸ (Sl. 16) M. Hengl naglašene elegancije u izradi uočavamo secesijski stil sa stilizacijom oblika. Krilo lepeze od fine je briselske čipke s gustim stiliziranim lisnatim i cvjetnim motivima, dok su rebra jednostavna i diskretno ukrašena ugraviranim i pozlaćenim florealnim motivima i kukcima.⁵⁹ Jedna je od najljepših lepeza s visinom krila od čak 31 cm i rasponom od 180°.

Sl. 16 Lepeza – detalj. Pariz. Početak 20. st. Sedef: pozlaćivanje, urezivanje, svila: podstavljanje; čipka. Vis. 31 cm. MSO-U-1398

Osim apliciranih cvjetnih motiva lepeze su nerijetko ukrašene i različitim perjem, poput ove skupocjene i veoma rijetke lepeze na Sl. 17. Lepeza je izrađena od sedamnaest tankih rebara od kornjačevine spojenih na jednom kraju alikicom, a na drugom trakom s pomoću koje se rastvara; na početku i na kraju deblja su i duža rebra, a na prednje rebro aplici-

ran je zlatni monogram MG (Matilda Gillming). Na rebra se nastavljaju dugačka pera, na koje je pak duplicirano sitno kolibrijevo perje u ljubičastomodrim i zelenim tonovima koji se prelijevaju. Lepeza izrazite dekorativnosti odlikuje se secesijskim ukusom.

Sl. 17 Lepeza. Pariz. Poč. 20. st. Vis. 31 cm. Kornjačevina, perje, zlato, svilena kičanka, apliciran monogram MG. MSO-U-1367

Osim u dekorativne svrhe modni pribor često nam svjedoči i o nekim povijesnim događajima. Popularne su bile i lepeze s političkim temama ili ilustracijama nekog atraktivnog političkog događaja. Tako na brisé⁶⁰ lepezi iz Beča (Sl. 18) nastaloj u vremenu oko Prvog svjetskog rata na lamelama od kartona možemo vidjeti portrete Franje Josipa i drugih časnika u višebojnom tisku. Na vanjskom rebro možemo primijetiti etiketu s grbom i znak Crvenoga križa, što govori o darivanju u dobrotvorne svrhe. Osnivanje dobrotvornih i

⁵⁷ Deutsches Fächer Museum – Barisch Stiftung. Vidi u katalogu: Barisch, Günter; Barisch, Marie L. Fächer – Spiegelbilder ihrer Zeit. München: Hirmer, 2003., Inv. No. 57.880., sl. 207.

⁵⁸ Od 1860-ih u izradi lepeza počinje se intenzivno upotrebljavati čipka. Od 1880-ih i 1890-ih lepeze u većoj mjeri mijenjaju oblik i među ostalim dimenzije im se povećavaju. Rebra lepeza su različita – od posve jednostavnih do onih s ugraviranim ili oslikanim (najčešće florealnim) ukrasom. U modu se također vraćaju i lepeze od perja.

⁵⁹ Tipični secesijski motivi.

⁶⁰ Od franc. *brisé* – lomljen, slomljen, prekinut. Javljaju se na prijelazu iz 17. u 18. st. u Europi, a sastojale su se samo od rebara uglavnom od bjelokosti i drva – na donjem kraju povezana zajedno ukrasnim čavličem, dok se prema gore šire i uz rub se međusobno povezuju vrpcom.

Sl. 18 Lepeza, tisak: Hermes Buch und Kunstdruckerei Gesellschaft M.B.H. Beč. 1914. – 1915. Vis. 16.5. Drvo, papir: tisak. MSO-U-1385/a

humanitarnih udruženja kao što je Crveni križ dokazuje postojanje kulture solidarnosti u gradu Osijeku.

19. st. Beč uvodi plesne redove⁶¹ u obliku lepeze, čime lepeze dobivaju dvostruku funkciju. Takve su bile drvene i bez ukrasa, a poslužile su za upisivanje plesnih partnera na raznim jezicima (steći obrazovanje i govoriti nekoliko stranih jezika bio je znak prestiža i višeg društvenog statusa). Balska i suvenirna lepeza izrađena u Zagrebu (Sl. 19) sastavljena je od kartonskih rebara na kojima su u boji otisnuti grbovi pojedinih slavenskih pokrajina Monarhije, a uz njih je po jedan plesni par u narodnoj nošnji i karakterističnoj plesnoj figuri. U doba hrvatskoga narodnog preporoda javlja se ilirsko nacionalno odijelo koje je inspirirano hrvatskom narodnom nošnjom. Ponesene domoljubnim zanosom, žene su također prihvatile „ilirsku odjeću” noseći surku ukrašenu gajtanima po uzoru na mušku.⁶² Na prvom peru možemo vidjeti portret Ljudevita Gaja i naslov *Slavjanski bal, 1848. – 1909.*, a na posljednjem je tekst *Uspomena na Ilirce!* Ta lepeza tako nam među ostalim svjedoči o produkciji i izradi suvenirskih lepeza (u Zagrebu), zatim i kao dokument o narodnim nošnjama u to vrijeme, ali i kao dokument povijesnog događaja – u doba hrvatskoga narodnog preporoda Ilirci su težili izraziti nacionalnu samosvijest te su takvim

lepezama preporoditelji darivali Hrvatice na rodoljubnim zabavama.

Sl. 19 Balska lepeza – suvenir. Izrada (tisak): Rosankowski V. i Drug. Zagreb. 1909. Vis. 14 cm. Karton: pozlaćivanje, tisak – natpis: *Uspomena na Ilirce!* MSO-U-1271

Suncobrani

U Europi se suncobran pojavio u srednjem vijeku u obliku baldahina koji su držali sluge. U ljetnim mjesecima u 19. st. bio je, uz rukavice, obvezan ženski rekvizit u šetnjama.⁶³ Poput lepeza i rukavica i taj je modni dodatak katkad imao ulogu pri koketiranju sa suprotnim spolom.⁶⁴

61 Definicija *plesnog reda* određena je funkcijom; tumači ga se kao galanterijski proizvod namijenjen sudionicima plesne svečanosti, najčešće damama, koji sadržava nužne informacije o plesu: naziv događaja, mjesto i vrijeme održavanja, organizator i ples redova. Veličinom je manjih dimenzija i pripada skupini predmeta od luksuznog papira. Više o *plesnim redovima* vidi u: Odobašić, Gabrijela. Nav. dj.

62 moda. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 15. 4. 2024.; <https://enciklopedija.hr/clanak/moda>

63 Simončić, Katarina Nina. Nav. dj., str. 124.

64 Određenim načinom držanja lepeze u rukama ili uz tijelo slala bi se određena poruka suprotnome spolu, a skidanje rukavica također bi bio određen način koketiranja. Vilma Vukelić opisuje nam: „Dok bi se ljupke Osječanke šetkale glavnom alejom, a orkestar svirao jedan poletni valcer za drugim, gospoda časnici stajali bi u špaliru i smješkala se

MSO u zbirci ima osam suncobrana⁶⁵ nabavljenih darom Matilde Hengl (ili njezinih nasljednika). Sjenila su izrađena od čipke, satena, svile ili lana, a ukrašena su volanima od organdija, riševima i resama, čipkom ili tilom, ili pak oslikom florealnog motiva. Drške su drvene s različitim umecima. Svi suncobrani nabavljeni su u Beču ili Parizu i datiraju u prvu polovinu 20. st.

Dva su slična suncobrana iz ostavštine M. Hengl iz Beča, jedan crne, a drugi bijele boje (Sl. 20 i 21). Suncobrani su većih dimenzija i s podstavom. Sjenilo suncobrana na Sl. 20 izrađeno je od satena koje je presvučeno crnom čipkom strojne izrade, dok je sjenilo suncobrana na Sl. 21 izrađeno od svile i presvučeno bijelim tilom i volanima od organdija. Drška crnog suncobrana na Sl. 20 ukrašena je rezbarijama, a drška bijelog suncobrana na Sl. 21 okovana je limom. Obje su drške po sredini pak dodatno ukrašene vezanom svilenom mašnom. Oba suncobrana ističu se cvjetnim uzorkom krupnog florealnog ukrasa. Suncobrani Matilde Hengl oslikavaju tipičnu ornamentiku za stilska razdoblja secesije i art décoa.

Sl. 20 Suncobran. Beč (?). Poč. 20. st. Duljina: 98 cm. Saten, čipka (strojna izrada), crno drvo: rezbarenje, tokarenje, svilena mašna. MSO -U- 759

samozadovoljno ako bi im dame u šetnji dobacile poneki koketni pogled ispod svojih malenih suncobrana. Obično to bijahu platonski odnosi..." Vukelić, Vilma. Nav. dj., str. 41

⁶⁵ Nažalost, neki su u dosta lošem stanju i čekaju restauraciju.

Sl. 21 Suncobran. Beč. 1905. Duljina: 98 cm. Svila presvučena tilom, volan od organdija, svijetlo drvo okovano limom, mjedene alkice, svilena traka. MSO -U-77

Iz ostavštine M. Hengl u zbirci čuvamo i dječji suncobran izrađen sjenilom od ércu svile te ukrašen strojnim vezom ružičastih cvjetova i zelenih listova. (Sl. 22) Na drvenu dršku privezana je svilena uzica s dvije kuglice. U vrijeme nastanka toga dječjeg suncobrana (1920. – 1930.) Matilda Hengl nije bila dijete, već zrela žena pa pretpostavljamo da ga Matilda nije nosila, nego ga je samo čuvala (možda kao uspomenu ili kao dopunu kolekciji suncobrana).

Sl. 22 Dječji suncobran. Beč. 1920. – 1930. Duljina: 50 cm. Svila, bakelit, drvo. MSO-U-767

Šeširi

Šešir je bio neizostavan u modi secesije⁶⁶, a bio je žarišna točka cjelokupne odjevne kompozicije.⁶⁷ Često su se nosili i ispod suncobrana. Od početka 20. st. šešir je bio neizostavan modni dodatak prilikom svakog izlaska iz kuće te su za svaku prigodu i određeno doba dana postojali određeni tipovi šešira koji su se nosili. Domaće stanovništvo opskrbljivalo se u domaćim obrtničkim radionicama,⁶⁸ a imućniji slog građanstva kao što je obitelj Gillming-Hengl nabavljao je šešire u većim centrima Habsburške Monarhije. Tako su glavna atrakcija bili uvozni šeširi, bečki ili pariški modeli.⁶⁹ Bogato su se ukrašavali umjetnim cvijećem, lišćem, voćem, vrpcama, čipkom, muslinom, broševima, poludragim kamenjem, iglama, perima različitih ptica (kolibrija, djetlića, pauna, čak i cijelim krilima). Modni šeširi mijenjali su se pod ubrzanim ritmom mode, a ispod njih nosile su se bogato oblikovane frizure.⁷⁰ Često su predimenzionirani i ukrašeni s pregršt ukrasa različitih vrsta, ljeti posebno cvijećem i trakama s tilom (koji se potom spuštao kao šlajer ili veo).⁷¹ Zato su, uz šešire, u zbirci modnog pribora u MSO sačuvani i brojni ukrasi za šešire poput igala, umjetnog cvijeća i perja.⁷² Većina njih donosi nam tipičan secesijski dekor. Odabrani šeširi nošeni su prema posebnim pravilima u određenim prigodama i uz određenu vrstu haljine, a razlikovali su se prema vrsti i s obzirom na dob dame koja ga nosi. Šeširi su se smatrali pouzdanim znakom emancipacije i ravnopravnosti, a postali su i dio sportske i neformalne ženske garderobe (vidi Sl. 33). Izabrana su tri ljetna šešira iz ostavštine M. Hengl u MSO. Šeširi su nabavljeni u Europi, raskošni su i elegantni, dok su šeširi iz kasnijih razdoblja malo jednostavniji (Sl. 25).⁷³ Izrađeni su od laganih materijala poput slame ili lagane tkanine, sa širokom obodom za što bolju zaštitu od sunca.

Ljetni šešir florentinskog tipa (Sl. 23) sa širokom okruglim obodom na rubu dodatno je učvršćen tehnikom riblje kosti,

Sl. 24 Ženski ljetni šešir. Europa. 1930. – 1940. g. Svila, slama; rips; perje. Promjer = 41 cm. MSO-U-86

a izrađen je od krute apretirane tkanine krem boje. Kalota je okrugla i uzdignuta, opšivena crnom baršunastom trakom straga vezanom u široku petlju. Oko kalote je apliciran svileni vjenčić od dekorativnog šarenog umjetnog poljskog cvijeća.

Sl. 23 Ženski ljetni šešir. Europa. Oko 1930. g. Baršun, svila, apretirana mrežasta tkanina. Promjer = 40 cm. MSO-U-849

66 Simončić, Katarina Nina. Nav. dj. str. 119.

67 Šešir od 18. pa sve do druge polovine 20. st. postaje najvažniji predmet modnih zbivanja. Nastaju različite vrste koje se nose u kontekstu različitih običaja: jutarnji, poslijepodnevni (uglavnom najveći) i večernji šeširi.

68 Na osječkom području u prvoj polovini 20. st. djeluje i bogata tekstilna industrija, ali i poneka tvornica za izradu kapa, primjerice Herrmann i Svoboda. Tako su npr. u različitim vrstama tiska oglasi trgovaca šešira i kitničarki, poput tiskanog programa kina Urania (iz 1914. i 1915. god.) u kojem nalazimo reklamni oglas klobučara Save Odoša. U Božićnom vjesniku iz 1924. nalazimo reklamu Vilima Vogela (nalazio se na Korsu) koji uz odijela nudi i velik izbor šešira. Tisak na plakatu Narodnog kazališta u Osijeku (kazališno kino) iz 1927. godine u reklamnim oglasima spominje najotmjeniju dvoranu šešira Lotta Schillinger u Kolodvorskoj ulici 15, a preporučuje „velik izbor bečkih i pariških modela”. Na istom je plakatu i oglas prvorazrednog salona šešira „Boulevard” u Kapucinskoj ulici 19. Vlasnica S. Kohn ističe da „stalno skladište sadrži najkusknije pariške i bečke modele”, a ima i velik izbor suncobrana, kišobrana i čarapa. Također preuzima sve vrste popravaka („uz najumjerenije cijene”).

69 Čak su i same modistice katkad odlazile u inozemstvo. Osim šešira prodavale su i kompletan pribor za opremanje šešira.

70 Vukelić, Vilma. Nav. dj., str. 57, 78 i 136.

71 Prošić-Dvornić, Mirjana. Nav. dj., str. 328.

72 U evidenciji MSO iz ostavštine M. Hengl nabrojili smo više od 25 različitih igala za šešire i isto toliko ostalih ukrasa poput perja, broševa, umjetnog cvijeća i sl.

73 U arhivi MSO nalazimo četiri tipična ljetna šešira iz ostavštine Matilde Hengl. Uz šešire inv. br. MSO-U-849, MSO-U-864 i MSO-U-863, koje opisujemo u članku, tu je i slannati šešir inv. br. MSO-U-850.

Još jedan zanimljiv ljetni šešir (Sl. 24) izrađen je od zelene slame, također sa širokom obodom obloženim svilenom tkaninom s tiskanim raznobojnim cvjetićima. Kalota je manja te je ukrašena obručen od pletenog raznobojnog sitnog umjetnog perja. Sa strane je kokarda od perja i velika petlja od zelenog ripsa.

Šešir iz malo kasnijeg, predratnog razdoblja (Sl. 25) izrađen je od slame strojno pletenja, manjeg je oboda koji je opšiven ružičastom trakom od ripsa i svile.

Sl. 25 Ženski ljetni šešir. Europa. 1930. – 1940. Slama: strojno pletenje, svila, rips. MSO-U-863

Ukrasna igla za šešir (Sl. 26) iz ostavštine M. Hengl načinjena je od pozlaćene legure, čelične igle s lopticom izrađenom tehnikom filigrana (zalemljene kružnice, tordirana žica i dr.). U trokutastim sfernim poljima iz minijturnih komadića staklene paste i millefiori štapića složeni su cvjetni buketići, a u kružnim segmentima geometrizirani crno-bijeli cvjetni ornament također je načinjen od minijturnih komadića staklene mase (koji su vjerojatno proizašli iz muranskih radionica).

Sl. 26 Ukrasna igla za šešir. Venecija (?). 1. pol. 20. st. Pozlaćena legura, čelik; filigran, staklo: millefiori štapić. MSO-157151

Ukras za šešir (Sl. 27) u obliku snopa nalikuje na izgled rajske ptice, secesijske je ornamentike, a načinjen je od ljubičastog rijetkog perja, sitnih zlatnih perca, ružičastog lepršavog perja i manjih perja zelenosmeđe boje nalik na krila. Dar je same M. Hengl.

Sl. 27 Ukras za šešir. Europa. 2. pol. 19. – 1. pol. 20. st. Perje. 38 x 26 cm. MSO-237978

Obuća

Krajem 19. i početkom 20. st. izrađivali su se različiti modeli kožnih cipela. Najčešće su se nosile špicaste cipele s petom koja se sužava pri kraju. Navečer su se često nosile lagane elegantne cipele od bijelog satena ili u boji haljine s dekorativnim vezom i mašnama⁷⁴ ili pak metalnim nitima ili perlicama.

M. Hengl ostavila je osobno Muzeju Slavonije četiri para cipela za koje znamo autore izrade koji su obilježili svoje ime etiketom, natpisom ili oznakom na cipelama.⁷⁵ Cipele su nabavljene u Beču, u stilu su art décoa, od kože i svile s remenčićima oko gležnja, a ukrašene su različitim materijalima: volančićima, nizom svjetlucah perlica u obliku linija i cvjetova (Sl. 28 i 29) ili štrasom (Sl. 30).

U MSO sačuvane su i prve cipele Matilde Hengl (Sl. 28). Cipelice od prešane kože i svile izrađene su poput papučica – niske i ravnih potplata. Zatvaraju se remenčićima oko gležnjeva i crvenom svilenom uzicom, a ukrašene su nizom perlica koji oblikuje cvjetni motiv.

⁷⁴ Prošić-Dvornić, Mirjana. Nav. dj., str. 330.

⁷⁵ Autori: Bela Reschovsky, S. Reschovsky i postolarska radionica Wittenberg.

Sl. 28 Prve cipelice Matilde Hengl – dječje cipele. Beč (?), 1881. – 1882. g. Koža; svila, zrnca. MSO-U-943(1-2)

Osim dječjih cipelica cipele iz ostavštine M. Hengl svečane su te imaju špičast vrh i potpeticu. Crne svečane cipele na Sl. 29 izrađene su od satena i ukrašene nizom srebrnih zrnaca koji čine florealni motiv na prednjoj strani i potpetici.

Cipele prikazane na Sl. 30 izrađene su od kože i platna koje je pak ukrašeno raznobojnom svilom, srebrom i zlatom. Sadržavaju tipične motive za ovo razdoblje, stilizirane i geometrizirane cvjetne motive. Na remenčiću oko gležnja apliciran je ukras mašne od štrasa.

Iako su oba para cipela nastala u istome desetljeću, u dekoru su pak potpuno različita. Svečane raznobojne cipele od kože i platna na Sl. 30 ukrašene su stiliziranim i geometriziranim cvjetnim uzorkom živahnih boja, a štras i zlatna boja daju notu luksuza tipičnog za razdoblje art décoa, za razliku od malo klasičnijih jednobojskih crnih svečanih cipela na Sl. 29.

Ipak, ne možemo sa sigurnošću potvrditi da su se opisane Matildine cipele s visokom potpeticom nosile isključivo u ljetno vrijeme. Vilma Vukelić u svojim memoarima opisuje da su se „niske cipele nosile samo ljeti, a inače visoke čizmice sa brojnim sitnim gumbićima”.⁷⁶

⁷⁶ Vukelić, Vilma. Nav. dj., str. 136.

Sl. 29 Ženske svečane cipele. Izrada S. Reschovsky. Beč, 1920. – 1930. g. Saten, zrnca. Natpisi i oznaka, unutrašnjost: Schuhwarenhäuser S. Reschovsky Wien // I. Roturmstr. // Kärtnerstrasse // Brandstä. MSO-U-945(1-2)

Sl. 30 Ženske svečane cipele. Postolarska radionica Wittenberg. Beč. 1920-e. Platno izvezeno zlatom, srebrom i raznobojnom svilom, koža, ukras-štras. MSO-U-946(1-2)

Torbice

Unatoč utilitarnoj namjeni torbice postaju važan modni detalj.⁷⁷ Osim što su odavale društveni status i identitet onoga tko ih nosi, otkrivale su i s koliko se slobode može kretati u društvu. Najranije torbe proizvedene početkom 20. st. bile su namijenjene isključivo bogatim muškarcima. Uvođenjem javnog prijevoza žene su se počele družiti i samostalnije putovati, a torbica postaje simbol ženske emancipacije. Upra-

⁷⁷ Tijekom povijesti razvoja civilizacije omogućavale su ljudima da lako skupljaju rasute materijale poput bobičastog voća ili žitarica te da lako prevezu više predmeta nego što se može nositi u rukama. U nedostatku funkcionalnih džepova funkcionalna torba brzo je postala neizbježna komponenta ženskog svakodnevnog života. S porastom robnih kuća kao respektabilnog mjesta za sastajanje žena izvan njihovih domova postaje moguće izbivati iz kuće mnogo dulje nego što su prije mogle. Krajem 19. i početkom 20. st. mnoge funkcionalnije torbe počele su zamjenjivati *retikule* – tanke torbice s remenom oko zapešća. Izraz „ručne torbe” pojavio se tek 1900-ih, a korišten je za opisivanje prtljage (slično današnjim torbama ili aktovkama) koju bi muškarci nosili – zapravo su bile minijaturni kovčezi. Imale su čvrste ručke, više unutarnjih pretinaca i zatvaranje. Za razliku od tanke mrežice ili ukrasne torbice za kovanice zapečaćene uzicom, u ove zatvorene torbe žene su i prvi put mogle nositi svoje stvari uz određen stupanj privatnosti. Osim velike prtljage (koju su nosili nosači) ženama su trebale manje torbe u kojima bi se spremale karte, papiri, novac, šminka itd. Vidi na: <https://womensmuseum.wordpress.com/2017/05/31/the-history-of-the-handbag/>

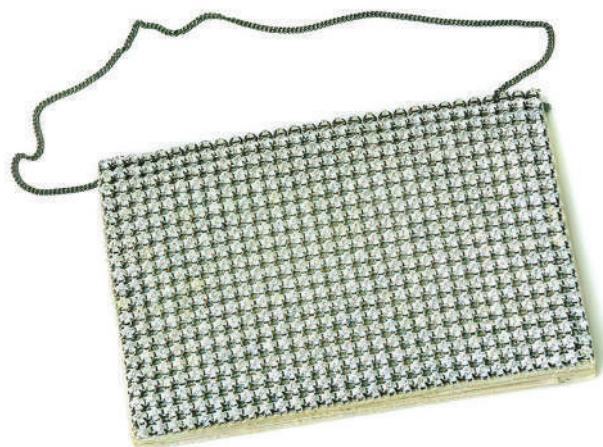
vo je 20. stoljeće bilo najinovativnije razdoblje za torbe – kako su se žene sve više uključivale u različite društvene aktivnosti, dizajneri su počeli stvarati veće torbe za sve dnevne potrebe. Dizajneri ženskih torbica izrađuju različite praktične torbice i njezine verzije koje bi odgovarale ženskom senzibilitetu i potrebama, uključujući malene pretince za lepeze, rukavice i šminku.

Iz prve četvrtine 20. st., kada se stvara sve više novih materijala, proizvedene su i torbice M. Hengl. Izrađivale su se od kože, svile, pamučne tkanine i štrasa. Sadržavaju ornamentalne istočnjačke motive tipične za razdoblje art décoa. Na torbici na Sl. 31 izrađenoj od tiještene kože primjećujemo pozlaćeni dekor s istočnjačkim motivima,⁷⁸ a potječe iz Venecije, o čemu nam svjedoči i aplicirani monogram sv. Marka.⁷⁹

Sl. 31 Ženska torbica, Venecija, 1920-e. 10,52 x 4 cm. Koža; pozlaćivanje, svileni rips, metal: pozlaćivanje (serijska izrada). MSO-226084

Svečana torbica (prikazana na Sl. 32) četvrtastog je oblika i zatvara se na preklop. Izrađena je od štrasa strojne izrade i svilenog ripsa, dok je prihvat izrađen od srebrnog lančića. Sadržava unutarnje malo ogledalce te i dandanas izgleda vrlo moderno – što nam potvrđuje i činjenicu o ekstravagantnom stilu M. Hengl, koji je često bio i ispred svoga vremena.

Sl. 32 Ženska torbica. Beč (?). 1920-e. Visina = 23 cm, 9,5 x 14,5 x 1,5 cm. Štras, svileni bijeli rips, srebrni lančić, zrcalo: amalgamirano staklo. MSO-U-804

Sl. 33 Matilda Hengl. Venecija. Oko 1930. MSO-F-2549

⁷⁸ Još je jedna veoma slična torbica iz Venecije sačuvana u Zbirci MSO, s istočnjačkim detaljima i posrebnom kopčom – inv. br. MSO-157094 // Pogledati na: <https://katalog.mso.hr/hr/Predmet/12769/3>. Sličnu ornamentiku sadržava i novčanik vlasnice, također sačuvan u MSO.

⁷⁹ Lav sv. Marka simbol je Mletačke Republike, inače atribut evanđelista Marka, čije su kosti Mlečani 828. iz Aleksandrije prenijeli u Veneciju. Glavni zaštitnik Venecije. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krlež, 2013. – 2024. Pristupljeno 20. 4. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/lav-sv-marka>

ZAKLJUČAK

Matilda Gillming-Hengl (Osijek, 1880. – 1966.) bila je uključena u društveni život grada i razna kulturna i javna događanja, posebice plesna i kazališna događanja, a u svakodnevnom životu pratila je modne trendove. Putujući po vodećim središtima Austro-Ugarske Monarhije, nabavljala je modne dodatke koje je nosila – šešire, suncobrane, lepeze, rukavice, cipele i torbice, a zatim ih je velikim dijelom darovala Muzeju Slavonije.

Modni pribor iz obitelji Hengl dokumentira/ilustrira:

- društvena i kulturna događanja u Osijeku
- svakodnevnicu građana Osijeka
- utjecaj povijesnih stilova na modu i odijevanje
- distribuciju i recepciju modnih informacija
- načine izrade odjevnih predmeta i modnog pribora
- načine nabave odjevnih predmeta i modnog pribora
- društveni i ekonomski položaj obitelji Hengl
- modnu osviještenost Matilde Hengl

Modni dodaci, ostavili su veliki trag u ženskom odijevanju, ali i općenito – u razvoju ljudske civilizacije. Kroz sačuvane i dostupne tekstilne materijale i modni pribor obitelji Gillming-Hengl u Muzeju Slavonije, poput tipičnih ljetnih modnih dodataka, kao što su u prvom redu lepeze, suncobrani te šeširi (sa svojim dodacima), prepoznajemo i pratimo „kulturu odijevanja“, od perioda austrougarske vladavine pa sve do Drugoga svjetskog rata, odnosno, pratimo društveni položaj i ekonomski status same vlasnice Matilde Gillming-Hengl. Njezin ljetni modni pribor dokumentira društvena zbivanja, različite aspekte i razvoj osječkog društva, te stilske odrednice različitih razdoblja od historicizma, preko Secesije do Art decoa.

Poneke lepeze nam daju uvid u stilske karakteristike pojedinih umjetničkih razdoblja (za koja nam i često nedostaju autentični primjerci). U izradi i ukrašavanju modnog pribora, na lepezama uočavamo razne interpretacije stilova sa različitim varijacijama. Na suncobranima, šeširima, torbicama i cipelama zamjećujemo secesijske i art deco dekorativne karakteristike. Od početka 20. st., sa predimenzioniranim šeširima, rasle su i brojne vrste dekoracija za njih (cvijeće, igle, perje), dok se pak u ratnom periodu ukrasi reduciraju. Od modnog pribora iz ostavštine obitelji Gillming Hengl u svojoj raskoši i bogatoj izradi ističe se upravo ljetni modni pribor, koji sa svojim primjercima lepeza, šešira i suncobrana ujedno pripadaju među najljepše i najvrjednije modne dodatke u posjedu Muzeja Slavonije.

Na temelju izloženih podataka možemo zaključiti da je Osijek, u drugoj polovici 19. stoljeća i početkom 20. st. slijedio i modne trendove karakteristične za ostale europske metropole zahvaljujući obiteljima kao što su Gillming-Hengl.

Osijek na prijelomu stoljeća u doba Austro-Ugarske monarhije, ne zaostaje za drugim urbanim sredinama Monarhije, a odijevanje Matilde Hengl tako postaje „ogledalo“ društveno-povijesnih okolnosti i kulturnog ozračja većih europskih središta.

LITERATURA

Barisch, Günter; Barisch, Marie L. Fächer. Spiegelbilder ihrer Zeit. München: Hirmer, 2003.

Bennett, Anna G., *Unfolding Beauty. The Art of the Fan (The Collection of Esther Oldham and the Museum of Fine Arts, Boston)*. London, Thames and Hudson, 1988.

Biondić, Radmila. Zbirka lepeza u Odjelu umjetničkog obrta MSO. Muzej Slavonije, Osijek: Osječki zbornik 26 (2002), str. 165–192.

Červenjak, Jelena. Ostavština i značenje obitelji Gillming-Hengl. Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice 19, 2012.

Lepeze: iz fundusa Muzeja za umjetnost i obrt: MUO, Zagreb, prosinac 1982. – siječanj 1983. / (tekst i katalog Jelena Ivoš ; fotografije Marijan Kumpar... et al.). Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1982.

Mažuran, Ive i suradnici. *Od turskog do suvremenog Osijeka*. Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad: Poglavarstvo grada, Zagreb: Školska knjiga, 1996.

MUO u Slavoniji – Slavonija u MUO, katalog izložbe, Muzej Slavonije, Osijek i Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2023.

Odobašić, Gabrijela. *U redu za ples*. Zbirka plesnih redova u Muzeju Slavonije. Osijek, Muzej Slavonije, 2022.

Osječko! Katalog izložbe, Osijek: Muzej Slavonije, 2016.

Plevnik Božo. *Stari Osijek*. Osijek, Radničko sveučilište „Božo Maslarić“, 1987.

Prošić-Dvornić, Mirjana. *Odevanje u Beogradu u XIX i početkom XX veka*. Beograd: Stubovi kulture Beograd, 2006.

Secesija slobodnog i kraljevskog grada Osijeka: urbanizam, arhitektura, slikarstvo i kiparstvo, primijenjena umjetnost / Julijo Martinčić (gl. ur.). Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad, i dr., 2001.

Simončić, Katarina Nina. *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. Zagreb: Plejada, 2012.

Simončić, Katarina Nina, *Muzealizacija mode – počeci i izazovi na prostoru Slovenije, Hrvatske i Srbije / Fashion museology – beginnings and challenges in Slovenia, Croatia and Serbia*. Zagreb: Tekstilno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagreb, 2020.

Sršan, Stjepan. Povijest Osijeka. Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku, 1996.

Sršan Stjepan Matić Vilim. Zavičajnici grada Osijeka: 1901. – 1946. Osijek, Državni arhiv u Osijeku, 2003.

Thompson, Eleanor „Museum Collections of Dress and Fashion,“ u: Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion: Global Perspectives, ur. Joanne B. Eicher, Oxford: Berg Publishers, 2010.

Vladislavić, Ante. Kultura odijevanja. Osijek: Revija – izdavački centar radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“, 1987.

Vukelić, Vilma. Tragovi prošlosti. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1994.

Ženski kostim 19. stoljeća: Izložbeni salon Galerije slika Varaždin, 30. listopada – 18. studenoga 1985. Katalog izložbe. Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 1985.

Živaković-Kerže, Zlata. Utjecaji obitelji Reisner, Gillming, Blau i Hengl na gospodarski i kulturni razvoj grada Osijeka. Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice (1998), str. 11–17.

MUZEJSKA DOKUMENTACIJA

Muzej Slavonije, knjiga ulaska i inventarna knjiga

Muzej Slavonije, Odjel umjetničkog obrta, Zbirka odjeće, Zbirka modnog pribora

Muzej Slavonije, Povijesni odjel, Zbirka fotografija

MREŽNI IZVORI

Muzej Slavonije: URL: <https://mso.hr/>

National Geographic, Gloves, running the ‘gauntlet’ of history: URL: <https://www.nationalgeographic.com/history/article/a-brief-history-of-gloves-in-fashion-medicine-and-work>

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža: URL: <https://www.enciklopedija.hr/>

Women’s Museum of California: URL: <https://womensmuseum.wordpress.com/>

THE SIGNIFICANCE OF MATILDA HENGL'S FASHION ACCESSORIES FROM THE MUSEUM OF SLAVONIA (WITH EMPHASIS ON SUMMER FASHION ACCESSORIES)

SUMMARY

Summer fashion accessories such as fans, parasols and hats are very interesting fashion accessories, used for centuries, and they have left a big mark on women's clothing, and in general - on the development of human civilization. The „clothing culture“ and social standard of Osijek citizens can be recognized by the preserved fashion and textile materials of the Gillming-Hengl family in the Museum of Slavonia. With the great help of available summer fashion accessories, such as: gloves, fans, hats, parasols, shoes and handbags, we can monitor the social position and economic status of the owner herself.

Matilda Gillming-Hengl was involved in the social life of the city and various cultural events for public occasions, especially dance and theater events, and in her daily life she followed fashion trends. Traveling around the leading centers of the Austro-Hungarian Monarchy, mainly Vienna and Paris, she acquired fashion accessories that she wore, and then donated a large part of them to the Museum of Slavonia. Her fashion accessories bring us the latest fashion in the stylistic periods of historicism (in which styles from past times are renewed), then Art Nouveau and Art deco. Through Matilda Hengl's fashion accessories, we can explore individual styles that often take us back to certain past periods, for which authentic examples are often missing.

The fashion of Matilda and the Hengl family, even through the smallest accessory, can present us with numerous stylistic curiosities, documenting social events, and the general cultural climate of Osijek provenance and the Austro-Hungarian Monarchy. Thanks to the Hengl family, Osijek is becoming a style-conscious place.

Keywords: Matilda Hengl, summer fashion accessories, Museum of Slavonia, 19th and early 20th centuries, fashion, clothing